

СРПСКИ СИОН

Год. XII

Број 28

НЕДЕЉНИ ЛИСТ ЗА ЦРКВЕНО-ПРОСВЕТНЕ И АВТОНОМНЕ ПОТРЕБЕ СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ МИТРОПОЛИЈЕ КАРЛОВАЧКЕ

ВЛАСНИК

Њ. Светост Српски Патријарх Георгије

УРЕДНИК

Протопрезвитер Јован Јеремић

У Ср. Карловцима у недељу 14. јула 1902

Одгађање саборских седница.

(По саборском записнику.)

Потпредседник *Др. Ђ. Красојевић* позива изасланство да оде и изјави Његовој Преузвишености г. кр. комесару *Бели ил. Талијану од Визека*, да је сабор довршио свој рад у овом заседању.

Пошто је високопреосвештени Епископат, на челу са Његовом Светости, дошао у саборницу, дочекао је са сабором стојећи Његову Преузвишеност.

Његова Преузвишеност чита овај говор: „На темељу превелике дозволе, дате највишим решењем Његовог цар. и кр. ап. Величанства, од 15. јула т. г., за г. 1902. сазвани овај српски православни народно-црквени сабор у име Његовог ц. и кр. ап. Величанства најмилостивијег Господара и Краља овим одгађам.

Радо признајем, да је сабор у овом прошлом заседању са неуморним радом свршио не само своју дужност, него је још и заостатке неколико деценија израдио, те тиме најобилније накнадио оно, што му је од пређашњих сабора у наредство остало.

Тежак део овог успешног и великог рада допао је председништву, коме тај пожртвовања пуни рад морам признати.

Како за овај рад, тако и за оно поверење, које сам код штованих чланова сабора имао прилике искусити, изражајући своју захвалност, молим да однесете вашим бирачима мој патријотски поздрав. А вама после довршног посла желим пријатан одмор, до виђења.

Живило Његово царско и краљевско Апостолско Величанство!“

По завршетку читања сабор кличе трипут: Живело Његово Величанство!

Његова Светост, поздравља Његову Преузвишеност овим говором:

„Ваша Преузвишености, господине кр. Поверениче! Као што сам срећан био при састанку овога народно-црквеног сабора, како у име своје и Епископата тако и заступника верно оданог народа српског, Преузвишеност Вашу замолити, да благоизволите најпонижнију изјаву хомагијалне верности и непоколебиме поданичке оданости наше на подножије престола Његова ц. и ап. кр. Величанства, најмилостивијег Господара и Краља нашег

Франца Јосифа I. положити, са изјавом најтоплије благодарности наше што нам је, по очинској љубави и доброты срца свога, овај редован састанак народно-црквенога сабора најмилостивије дозволити благоизволео; тако и сада у тренутку овом, када се седнице сабора тога, услед мало час прочитане заповести Његова Величанства, на неизвестно време одгађају, част ми је, како у име своје и Епископата тако и у име заступника народних, и на тој очинској милости топлу благодарност нашу изјавити и у тој нади, да ћемо прекинуте седнице ове у најкраћем времену, кад се потреба појави, и опет по милостивој дозволи Његова Величанства наставити и продужити моћи, како би и преостале, у делокруг народно-црквене аутономије спадајуће а још недовршене послове своје, на задовољство Његова Величанства, на корист и унапређење св. цркве и народне просвете наше, а на душевно сазидање васцелого народа српског, докончати и у пожелани ред привести могли.

Услед чега молим Преузвишеност Вашу, да и овом пригодом будете веран тумач наше лојалне подајничке верности, и оданости према Његовом ц. и ап. кр. Величанству најмилостивијем Господару и Краљу нашем *Францу Јосифу I.*

Благодарећи још и Вашој Преузвишености на стрпељивости и осведченој љубави и благонаклоности према заступницима овога сабора, молимо Вас, да нас и на даље задржите у тој љубави и благонаклоности, као што ћемо се и ми радо и са задовољством сећати и спомињати Вашу Преузвишеност.

А сада, на растанку ускликнимо сви једнодушно:

Да живи Његово Царско и Апостолско Краљевско Величанство!

Да живи Његов Повереник Бела Талијан од Визека!

Сабор кличе трипут живело Његово Величанство! Живела Његова Преузвишеност!

По одласку Његове Преузвишености и високопреосвештеног Епископата, потпредседник *др. Ђорђе Красојевић* позива

перовођу да прочита записник данашње седнице.

Перовођа Мита Ђорђевић чита записник. Исти се оверава без примедбе.

Одгађање седница Св. Архијерејског Синода.

После одгађања саборских седница прошлог редовног састанка саборског, одгођене су истога дана, у суботу, 6. (19.) јула о. г., и седнице Св. Архијерејског Синода.

Његова Преузвишеност кр. повереник *Бела ил. Талијан од Визека*, прочитао је у јавној синодалној седници овај говор: „Највишом дозволом Његовог ц. и кр. ап. Величанства, од 11. маја т. г., у Карловце сазвани православни српски Архијерејски Синод у име Његовог ц. и кр. ап. Величанства нашег најмилостивијег Господара и Краља овим одгађам, и чинећи то праштам се од Његове Преузвишености господина Митрополита Патријарха, као и остале преосвећене г.г. Епископа, те нека ми је слободно надати се, да ћете само угодну успомену нашег заједничког рада задржати, а од моје стране с радосћу признајем, да су расправе сада одгођеног Синода текле не само према достојанству истог, без приговора и споразумно, већ и по највишој жељи Његова Величанства.

С тога моја искрена захвалност с правом припада у првом реду председнику Синода, Његовој Преузвишености г. Митрополиту Патријарху и с њиме уједно члановима Синода.

Живело Његово цар. и краљ. апостолско Величанство!“

После овога говора Његове Преузвишености захвалила се је Његова Светост најтоплијим речима Његову Величанству, најмилостивијем Господару и Краљу нашем на превршиој милости, којом је благоизволео најмилостивије дозволити држање седница Св. Синода. Његова Светост се за тим захвалила Његовој Преузвишености кр. Поверенику, препоручујући Његовој доказаној наклоности радњу Св. Синода

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

и исказујући наду, да ће се Св. Синод моћи наскоро састати и наставити своју радњу.

Народно-црквени сабор.

ХV. Седница 18. јуна (1. јула) 1902.

Председава потпредседник *Др. Ђорђе Кра-сојевић*.

Од високопреосвештених епископа присутни су: *Гаврило Змејановић*, *Лукијан Богдановић* и *Миштрофан Шезић*.

Прочитани записник се оверовљава уз примедбу дра Михајловића, да је из записника изостало, да се одсутни посланици на њихов трошак брзојавно у седнице позову.

Др. Стеван Јовановић као председник ревизионог одбора извештава, да је овај одбор узео и другог стручњака и то Миту Димитријевића књиговођу из Земуна.

Милан Николајевић: Славни саборе! Кад су ми пролетос неки лични моји пријатељи из гршне Лике и Крбаве понудили мандат народнога заступника за оточки изборни срез, ја сам га се радо и весело примио; а кад сам само њиховим заузимањем заоста и изабран био, био сам сретан, пресретан . . . јер сам вазда држао, а и данас сам тога уверења, да за Србина православној вере у овим крајевима, нема већих и лепших одликовања, него ли бити изабраним чланом овога сабора! (Гласови: Тако је!) Са таким сам осећајима овамо и дошао, да са сложном браћом у тешком раду и у решавању многих и многих важних питања, односећи се на народну црквену нам автономију, учествујем и суделујем. А кад сам поверењем славнога сабора неки дан, крај других одбора, изабран био и у сами Саборски Одбор, тај највиши орган нашег народног црквеног бића . . . тад ми беше срце и препуно среће; јер се ни у сну нисам надао, да ћу за ово кратко доба нашега састанка, тако велико одликовање и поверење од стране славнога овога сабора получити моћи!

Но размишљајући дан два, о том свом новом положају и доводећи га у склад са својим службеним позивом, почех сумњати у самога себе, те не могох никако до правога уверења доћи, наиме, да ће ми могуће бити, уз најбољу вољу, највећи мар свој, овака два хетерогена звања, савесно и здушно испуњавати!

Славни саборе!

Саборски се одбор састаје редовно бар 4 пута у години на неколико дана — његове су агенде недогледне нарави те захтевају и абсорбирају читаву снагу појединаца. Редовно пак моје службовање и преоптерећена реферада моја баш у срп. православним пословима код хрватске земаљске владе, захтевају непосредни и особни мој утицај, пак се бојим, да би брзо дошао у конфликт са самим собом, занемарајући једно или друго звање, а то никако нисам рад, да се догоди.

Зато сам се славни саборе, након дуга и озбиљна размишљања и одлучио на овај корак. Захваљујући од свег срца славном сабору на указаном ми једном одликовању, изабравши ме за редовна члана саборскога одбора, молим славни сабор, да изволи ову моју оставку на том звању благохотно примити, пак ме решити сваке даље обвезе у том погледу! А славни сабор може уверен бити, да ћу у свом службеном положају, као и до сада, помоћи и штети ваљано заступати интересе српске православне цркве и српскога народа! — Радикали вичу: „Не прима се!“

Др. М. Михајловић мисли да сабор не би требао да прими ову оставку, и моли Николајевића да је повуче натраг.

Пошто *М. Николајевић* остаје при своме, то сабор узима оставку на знање.

Потпредседник *Др. Ђ. Красијевић* ставља на дневни ред извештај Школског Савета.

Мара Косовац. Замера непотпуности извештаја. Но друкчије, вели, и није могло бити, кад је на том послу радила ¹/₆ човека, јер је тај цео човек подељен на шест делова, пошто тај човек заступа шест разних звања, а свако то звање потребује по једног целог човека.

По извештају ми имамо школе: основну школу, пофторну школу, вишу девојачку школу, учитељску школу, и онда долази забавиште, као засебна установа, и ако је огранак за себе. По државним законима има пропис, по коме се школска организација мора спровести. Наше школе не могу да се тако среде и уреде, јер нема новаца, а нико се не мице да новаца набави, с тога ничу опомене, а после треће опомене гаси се свака така школа. Тако може наступити време, да се угасе сви извори нашега духовнога живота, да нестану рукосади св. Саве.

Ја се, славни саборе, поносим са својим старима, али, чини ми се, да су ови били бољи јунаци с мачем у руци, него са ситном књигом и витим пером, јер се нису постарали, да се

имања обезбедѣ, и особито у темишварској епархији, у бившем кикиндском дистрикту, та су имања неуређена, те једнога дана може бити оно што је било у граници. Сад и ово: Многе политичне општине су се обвезале, да ће издржавати вероисповедне школе (ово поглавито важи за кикиндски дистрикт), а сад хоће ту обвезу да изиграју тим, што сматрају за школу оне разреде, који су тада постојали. У томе послу тражи се помоћ Школекога Савета, а он им не одговара, дакле може наступити судбоносно време по нашу школу и просвету.

Нашим школама у граници је потрвена правна страна наше школе, јер у граници се догодило ово: 8. јуна 1877. године изашли су прописи (Vorschriften), којима су све школе узете, и којима се сгало на то становнште, да се не могу подизати друге школе на штету ових школа. То стање је после Уредбе од 16. октобра 1877. г. утврдила. Све је ово и нашим властима достављено 18. децембра бр. 32.215. Законом од 14. октобра 1874. и законом од 31. октобра 1888. потрвене су наше школе у граници. Али, поред тога стављена је препрека и да се не могу подизати, па нема оправдане наде, да ће се то чинити. Дакле види се, да је нашем народу учињена штета. Али, славни саборе, нанесена је њему штета у имању. Епархијски одбор темишварски је тада поднео представку Школеком Савету, и израчунао, да Шајкашка губи 80.000 фор. са губитком школа. Ако стоји то, да су остале општине изгубиле десет пута толико, то би онда било 880.000 фор. Ето, куда се дева Неманића благо, нека ми је допуштено да се послужим овим покличем, који се толико чује у нашем народу. Школеки Савет је био дужан у овоме правцу поднети нам извештај и предлог, шта да се ради, па да је сабор могао предузети нужне мере. Али, кад то није учинио, онда остаје да то сабор учини, па се надам, да ће и учинити.

После овога можда ће многи од госпде посланика помислити, да је тај Школеки Савет бар учинио све за школу, да њена организација буде потпуна и да рад буде на свом месту. Но ко тако мисли, тај се вара, јер ево шта је у ствари: Ко хоће да ради, тај се мора осврнути на прошлост тога рада. Тако је и Школеки Савет требао разгледати старију нашу културну основу и на тој основи даље радити. Међу тим Школеки Савет је кренуо, да калами нешто на наш народ, што се није ухватило, а своје је напуштено. И,

славни саборе, тако је пред нама пукла једна недогледна пустош. Ко хоће, да се о свему овоме увери, нека прочита и разгледа све наше наставне планове и књиге, то су изливи туђинштине, или изливи лажних реакционара дотичних јавних раденика и наших данашњих стручних људи.

Али разгледајте шта је урађено на пољу школске дисциплине. По напредној науци дисциплина се дели на спољашњу и унутрашњу дисциплину. Прва обухвата власти, а друга школу и учитеља. Па како стоји с властима? Из овога разлагања видимо каква нам је наша највиша власт, а епарх. и општинске чиниле су што су могле. Но душа тих власти, свакако треба да су школски надзорници. Међутим за 30 год. има надзорника, које нису познавали учитељни они учитеље. Рад је такође лош био, а кад су их епарх. школ. одбори погонили школ. савет их је узимао у заштиту. Кад после нису радили, Савет ни ту није извршивао што треба, тим мање, што видимо, да главни школски надзорник јавно у извештају вели, да школе надзирава кад доспе. Ето, слав. саборе, тако стојимо са дисциплином и школ. надзором.

Школеки Савет и забавишта није поставио на праву основу, коју је наш народ сам засновао, јер смо ми упознали начело о забавишту пре, но они на западу и имали своје мало примитивно забавиште. То је требало подићи и културним принципима зановити, али то није учињено и ту је Школ. Савет сишао с права пута.

Више девојачке школе су такођер на погрешној основи засноване, те не спремају добре Српкиње, него госпођице, изметнуле се у неку врсту стручних школа. Администрација је лоша, а судило се по куметву и пријатељству. На основу свега овога предлажем:

Пошто је Школеки Савет у многим питањима пренебрегао своју дужност, а у многим питањима није водио рачуна о автономним уредбама, то му овај сабор не може изрећи своје поверење, него га шта више на основу овога закључка, а у интересу српских школа и наставе, позива на његову последњу парламентарну дужност.

Др. Мушицки: Ко је био у комисији, која је требала да заступа наше власти у ствари школа у Шајкашкој.

Мата Косовац: По добивеним извештајима у комисији су били: Максим Панић бивши прота, Стева В. Поповић и др. Михајило Полит.

Мита Борфевик говори, да је извештај Шк. Савета слаб и непотпун. Да је у сабору ко од чланова Школскога Савета, тражио би од њих обавештаја о оном, чега има у извештају и чега нема. Економија и просвета иду руку под руку. Манастири су дужни да уносе у клирикални, школски фонд половину чиста прихода од својих добара, а тај фонд, је намењен, да потпомаже народну просвету, школе. О том фонду и помагању школа нема у извештају. — Говори о појединим врстама народних школа. Забавишта су данас мале школе, где се речју и игром не васпитава него наплагајуше. Пита, шта је Школски Савет урадио на подизању забавишта, насупротив наређењу, да се на сваких 2000 душа подигне једно забавиште. Без добра надзора нема добрих школа. А како ће да буде надзор добар, кад није сталан и кад су у последње време школски надзорници сами заменици, па чак и заменикови заменици. Хоће да се обилази начело стручнога надзора, па се постављају за заменике надзорника и свештена лица, како рече извештај „по давнашњем обичају“. Школски Савет извадио је срце Уредби за више девојачке школе, која се цела састоји из 16 параграфа. У § 4. збрисао је или свео на нулу неке наставне предмете, тако, да су школе изгубиле свој првобитни карактер. Тако исто §§ 7. и 8. не постоје данас у целини. Установљена су нека нова учитељска места, која по Уредби нису ни места редовних професора ни помоћника. За добре школе треба и добрих учитеља. Сомборска учитељска школа их не даје, осим осталих узрока и због тога, што се изиграва § 93. школске Уредбе, па се примају у учитељску школу више младића на основу непотпуног пријемног испита, него с прописаним преднаукама. Успех је, да читава трећина приправника пада на завршном годишњем испиту. — Већи део извештаја је чиста статистика. По њој има преко десет хиљада деце без наставе. У темишварској епархији затварају се школе због трошна здања. Манастир Грабовац добио је поклона пет хиљада форината, а у 40 места требало би да се даје помоћи 7025 ф. па да се спасу од процести. Али за то нема новаца. Извештај денунцира неке учитеље, што се изван школе баве политиком. У извештају се говори о неким навиљонима, водоскоку, причоведа се о неком старом епископском двору, а о раду Школског Савета кроз десет година, у чијим се седницама могло решити до две хиљаде предмета,

говори се у два штампана табака мало или готово ништа. Школски Савет се увек довијао према захтеву државних надзорника или владе. У више случајева је двојако решавао о једној истој ствари и изигравао јасно слово наређења у Уредби. Сви су чланови Школског Савета одговорни за рад не само од 1890. овамо, него и пре 1890. Поучно и карактеристично би било, да се добију извештаји Школског Савета од постанка Уредбе 1872. Извештај Школског Савета није слика рада, него су то слаби потезови и бледа скица. Држи, да ће сабор заједно с њим гласати уз предлог предговорника М. Косовца.

Душан Стојишић. Славни саборе! Давно је позната истина, да су наше школске књиге монопол Школског Савета и да у њима није утврђено оно, што је нужно, а да се постигне крајна цел. Ово је јасно речено. Данашње школ. књиге доиста не одговарају оној цели, којој су намењене. Ја нећу говорити о унутарњој вредности тих уџбеника, јер оваки какви су не могу да издрже строгу стручњачку критику, а и стога нећу, јер је епарх. учитељ. збор у Нов. Саду донео о њима свој суд, и за кратко време доћи ће представка поменутог збора пред високосл. Школски Савет. Па да би већ једном дошли до ваљаних школских уџбеника, нужно је да се изабере једна стручна анкета, која би дала нов правац нашем школству.

У ту анкету имали би ући главни и епархијски референти, два професора са препарандије, два професора са више девојачке школе и пет учитеља основних школа. Мандат ових бираних чланова анкете трајао би три године или до новог сабора.

У делокруг ове анкете спадало би:

- 1.) да спрема важније предлоге за општу уч. скупштину, као што су о уредби у наставном плану и т. д.;
- 2.) да по саслушању и предлогу учитељских зборових спрема предлог Шк. Савету о састављању уџбеника, прима их и оцењује их и предлаже награду;
- 3.) да даје методичко-дидактички правац у школској настави;
- 4.) да помаже Школ. Савету саветом у школским и учитељским питањима и у свима стручним стварима да даје мишљење.

С погледом дакле на важност анкете слободан сам да поднесем слав. сабору овај предлог:

Да Шк. Савет док школска уредба не буде

то прописивала, постави стручну анкету учитељску коју ће Шк. Савет саслушати од времена на време у свима главнијим дидактичко-методичким, школским учитељским питањима, и да Саборски Одбор, који ће спремити предлог за уредбу узме у обзир питање о анкети, и тај ћу предлог бити слободан да у своје време славном сабору поднесем.

Др. *Бр. Илић* говори о дисциплинарној ствари епарх. школског референта Ђорђа Поповића и доказује да је школски савет незаконито поступао, када га је разрешио референтске дужности и повратио у пакрачку препарандију. Осудио га је без саслушања. Уверен је, да га јеш колски савет гонио. Ставиће конкретан предлог: да се изабере одбор, који ће његову ствар исцитати и поднети предлог, да му се даде потпуна сатисфакција.

Мита Клицин. После исцрпних говора поштоване господе предговорника, не би имао много што да додам. Жалосна слика нашег школства изнесена је, а кривица врховног управљача, Школског Савета, већ је несумњиво утврђена. Народна школа је врло важна установа у нашем народном животу. Док се не обезбеди опстанак српских народних школа, дотле није обезбеђен ни опстанак нашем народу. Народна школа је таква установа, без које ни црква, ни православље не могу напредовати. Зато нам је дужност, не само да одржимо ове школе, које постоје, него још и нове да отварамо тамо, где их нема. Али у бившој војеној граници — као и у Троједници отежано је отварање српских школа. Велика већина наших општина тешком муком издржава вероисповедне школе, а поред тога приморане су да издржавају и комуналне школе. Али наш народ ипак доприноси те жртве, јер уме да цени важност своје школе. Ко не поња важност српских школа, тај нека оде у Панчево, где не постоје ни српске народне, ни комуналне, већ државне школе, па ће се уверити, да је народна школа насушни хлеб. Из извештаја Школског Одбора вршачке епархије чита онај одељак, који говори о држ. школи у Торњи, где српска деца не знају српски читати ни писати, Богу се молити, ни појати, већ се крсте римокатолички и моле Богу мађарски. Узалудно се наш народ бори, да спасе своје школе, кад Школски Савет веће да му помогне. Његова кривица при покомунаљивању школе у граници утврђена је. Најзад зна се, да су чла-

нови тог Школског Савета изнемогли старци, који већ више нису способни да врше своју дужност, те би сами требали да се уклоне, да би школску управу преузели људи, који ће умети не само школу да унапреде, него да јој и обезбеде опстанак. Тај Школски Савет није ништа радио, ни док су његови чланови били млађи, а камо ли сада, кад су остарили и сазрели за стање мира. Ради карактеристике каквим људима је сада поверена управа школе, спомињем једног старца, који сам признаје, да није више способан за члана Школског Савета, али вели, неће да даде оставку, јер се не може да одрече патријархова ручка и десет круна дневнице. Кад све то знамо, што нам тако јадну слику пружа наше школство, изгледа, као да подаци овог извештаја нису тачни. Ево једног примера: На стр. 40. вели, да у вршачким школама делају 12 учитеља и 6 учитељица и то школске године 1901.—2. Међутим говорнику, који је и сам вршачки учитељ, није познато, да у вршачким српским школама има 12 учитеља и 6 учитељица. На против већ од више година делају тамо само 8 учитеља и 3 учитељице, сем тога учитељ гимнастике и један заменик. Ово је један доказ о нетачности изнесених података, а за цело биће их и више. И то је доказ, да је извештај састављен олако. За тим осуђује онај део извештаја Школског Савета, у ком се пребацује, да се неки учитељи вршачки више баве политиком, а не школским пословима, а међутим признаје, да је у вршачким школама добар успех. Кад је успех добар, онда су свакако учитељи и радили, а кад су радили, онда не стоји ни она тврдња, о занемаривању школе у корист политике. Сам тај извештај дао је нападнутим учитељима најлепшу задовољштину. Није лепо, што нису изнесена и имена оних, на које се циља, да се зна бар, који су? Износи у опште мисли о политици, те разлаже шта је политика и ко се све бави политиком ако је пријатељ своје народу, а учитељ ваља да са народом дели и добро и зло. Зна се, да се и састављач овог извештаја бави политиком и припада извесној странци. Из тога се види, да би њему право било, када би се учитељи бавили политиком у оном правцу, у ком се он бави! Сем тога има и личне политике, а у том као да се састављач овог извештаја врло добро разуме, као што се то из разлагања г. Косовца види. Многи учитељи пак не разумеју се у томе, него радо терају народну политику,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

за то им се зар толико и замера. У осталом и онај који вели, да се не бави политиком, чини то из неких извесних рачуна, — па и то је опет политика, али лична, себична политика, сваки човечји корак је политика. Из ових разлога произлази, да је овај део извештаја био неуместан. Школски Савет хвали се, да се је он бринуо за школе, али пропадање толиких српских школа баш са његовог немара, назадовање школско у опште, најбоље побијају ово хвалисање. Сем других примера ево и случаја са вршачким школама. Износи борбу вршачке општине за опстанак српских вероисповедних школа, које тамошњи српски народ тешко издржава. Поред државне порезе и великог варошког приреза од 80 процената, поред парохијала од 15—18%, плаћа тамошњи народ још и школски прирез од преко 30%, а прве године и 45%. Општина је желела, да спроведе редукацију школских разреда и да укине излишно место учитеља гимнастике, за које троши годишње 2080 круна. Но Школски Савет у место да је ишао на руку вршачкој општини, он јој је баш пречио. Већ три године стоје те ствари нерешене, а од сретног решења тих питања зависи и опстанак српских народних школа у Вршцу. Али и то је била нека лична политика, а шта мари Школски Савет, хоће ли се одржати српске школе у Вршцу! Није се он прекидао ни кад су друге школе пропале! И овај пример доказује, да је Школски Савет, неспособан за вршење те врло важне дужности. Када треба најхитније и најсвесније да решава, он по три године ћути и прави се свему невешт! Лош невешт. Душан Стојишић говорио је већ о школским књигама. Школски Савет у своје извештају хвали се, да је преустројио српске школске књиге. Међу тим те књиге по општем мишљењу стручњака не вреде много са дидактичко-методичког гледишта. Њихово издање пак је сасвим лоше, испод критике. Артија рђава, а увез слаб. За то су ипак цене велике — и издавачи беру лепе приходе. Међу тим могао је Школски Савет у својој наклади да изда све те школске књиге, које би биле и добро израђене и јефтине, па би студа могао Фонд Св. Саве да има врло леп годишњи приход, а нами је потребна свака потура. Али о том се Школски Савет није бринуо, већ је пустио да други имају отуд лепе користи, а да дају врло лошу робу. И то је зар нека политика Школског Савета! Кад видимо школске књиге других народа онда

ћемо тек видети, како се у нас рђаво радило. О издавању школских књига у корист Фонда Светог Саве поднећу посебан предлог. Кад се узме у обзир све ово, што је овде изнесено, као и оно, што су предговорници изнели као непобитне истине, онда се тај Школски Савет мора позвати да одступи. Прихваћа предлог Мате Косовца.

Др. *Стеван Јовановић*. Славни саборе! Пропадање наших вероисповедних школа је на прагу. Тај велики и тешки губитак, не ће моћи наш мален, и ако жилав и отпоран народ, лако прекужити. С тим је губитком скопчано и наше бројно онадање, односно однорођивање. Јер вероисповедна школа, као саставни део автономije наше, условљава посредно, као бедем противу однорођивања, опстанак народности наше. Но то пропадање вероисповедних школа није елементарне, напрасне природе. Оно је одавна приуговорљено државним школским законом, који је са обзиром на минимум школског приреза, као и школском одредбом за границе, онемогућио опстанак наших школа. И по нас је кобно било, да су у том времену на челу наше школе и народне просвете, стајали људи проблематске спреме, себични и недорасли позиву своје. У извештају школског савета нема конкретног предлога: Како да се стане на пут пропадању наших школа? Како да се омогући њихов материјалан опстанак. Требали су као људи родољуби да исцрпе сва средства, па и онда, ако не би успели, била би им савет мирна. Требали су са саборским одбором из толиких заклада и фондова пронаћи онај максимум од 7000 ф. за све наше вероисповедне школе. А не да се упусте у теоријски извештај пун фраза и самохвале. А шта ћемо да кажемо о похађању и прегледању вероисповедних школа по школском савету? То је било обигравање школа и изигравање светиње њихова задатка. Да су имали пред очима смер вероисповедне школе, не би играли жалосну улогу најамника. Они су одговорни за невољу, која нас све тишти. Они су одговорни за невољу, која нас све тишти. Они су гробари наше школе. Панчевачка виша девојачка школа, — не упуштајући се у осуду наставног плана за све више дев. школе, који не даје ни стручна образовања, ни спреме за Српкињу и њен позив у српском друштву — остајала је толико пута на дуже време без потребних снага. Тим је начином трпила и настава а и ученице. Па како је посту-

пао школски савет кад се панчевачка црквена општина обратила њему, ради подизања вероисповедних школа? Оставио ју саму себи! А шта би било у сличним случајевима са мањим сеоским општинама? Каћ је мимо помоћи школског савета у граници подигао вероисповедну школу. Диви се павиљону школском у Загребу, а за забавиште панчевачко између биртије и сапунџице, где децу трује амонијак и влага с једне, а измет с друге стране, нема ни речи. То су бездушници. Предлажем са обзиром на неосетљивост њину, као и на несавесност, уверен да не ће штети разумети Косовчев позив: да одговоре парламентарној дужности, т. ј. да даду оставку, да им се изда осуда.

Потпредседник Др. *Ђорђе Красојевић* затвара седницу у 2 сахата после подне и заказује наредну за 19. јуни о. г. у 10 сахата пре подне.

XVI. Седница 19. јуна (2. јула) 1902.

Председња Др. *Ђорђе Красојевић*

Од високопросвештених епископа присутни су: *Гаврило Змејановић*, *Лукијан Богдановић* и *Мирослав Шевић*

Записник се чита и оверовљава.

Посланица предају разне поднеске и за тим се прелази на дневни ред, расправља о извештају Народног Школског Савета.

Ђ. Босић држи, да су чланови школског савета рђаво схватили свој положај. Цео извештај пружа само бледу скицу о школи и њеном животу. Површноост се најеклантантније огледа у наставној основи. Ако је постигнут и поред ове наставне основе успех, то се има приписати само вештини и мару самих учитеља. Сви епархијски учит. зборови изrekli су неповољан суд о тој наставној основи. Издања је и израђена од школ. савета, а у том савету није био ни један члан, који је као учитељ служио у основној школи. Што се тиче репозиције и пензије С. В. Поповића из извештаја самог не види се шта је дало повода да се репонује и држи да му је дата само могућност да до пензије дође. — У молби за пензионисање навео је Сг. В. Поповић да му није више могуће чувовати те стога жели мир, а знамо сви да он и данас још непрестано путује, да у Загребу фруштукује, у Карловци руча а у Пешти вечера. Извештај не спомиње да је једног учитеља искључио из целе карло-

вачке митрополије, а то је таква казна коју није смео прећутати. Школски савет поставља учитеља без квалификације брзојавно на вишу девојачку школу, а другога истим путем скида, и свега тога у извештају нема, а то доказује да му савест није била чиста. Од свију оних прописа што је по школској уредби школ. савет имао да изради, није радио ништа осим дисциплинарна правила, која му служе на срамоту. Поднеће посебан предлог о дисциплинарним правилима и прикључује се предлогу М. Косовца.

Св. Прибићевић говори о важности школе, на вели није чудо онда, што се сво већ два дана претреса стање наших школа. Говори да се баш зато што је школа велики фактор у народном животу, и отимају и боре разна друштва, која ће да дају школи директиву. Зато и није чудно, што н. пр. и држава иде на то, да она даје правац нашој школи. Он држи да основ наше школе мора бити национализам. Из извештаја школ. савјета види се, да и нема школа н. пр. у Хрватској, а то и не може бити поред онаке школеке уредбе каква постоји, а и зато и не може бити, што се не слаже то са наставном политиком високе владе. Говори о образовању наше дјецe у комуналним школама, које иде на уштрб националне свијести. Српска историја се не учи баш ништа, док се историја хрватска у могућој опширности предаје. Говори о томе, како би се из народног имања требао да створи моћни новчани заштитник за српске школе. Приватна иницијатива је покретач нашег просвјетног и материјалног покрета. Држи да сабор, као представник народа треба да упозори народ, да се има средстава поред доброг управљања народног имања, за издржавање вјероисповједних школа, али се народ мора упозорити и на приватну иницијативу. Сада ће говорити о одношају наше школеког живота према угарској влади, док је досад говорио о њеном одношају према хрватској влади. Говори како се наредба министарска о премногом учењу мађарског језика у нашим школама коси са санкционисаном нашом школском уредбом. Постоји државни закон, да уредбе школеке, које сабор наш доноси, морају бити у оквиру државног закона, но он мисли да је то немогуће ако хоће народ наш да корача циљу свога опстанка.

Сада прелази на сам извештај. Говори о дисциплинарима према учитељима. У §. 4. тих правила

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

императивно се захтијева неучествовање у политичкој акцији од учитеља, но учитељ кад није у школи потпуно је слободан. Учитељ особито у мјестима, гдје нема много интелигенције много значи и за то му се не смију уста затварати. Ако се жели народу добра, тај се параграф мора брисати. Говори о оном мјесту у извештају гдје се говори да је пакрачки проф. збор са знањем шк. савјета, уступио мјесто надзорништва неким људима — и против којих он лично нема ништа, али мислим да онај, који је држ. чиновник не може бити надзорник срп. авт. школа. Говори још о главном шк. референту и говори против силне ингеренције владе угарске. И тешко народу који се не позива свугдје на своје институције. Говори даље о замјенику референта темишварско-вршачког.

И говори, да је поред све неправде њему учињене, и референт сам некоректно радио, што је уложио уток на мађ. владу. Он је могао поднијети уток и на овај сабор а не на владу. Против стручне спреме истог човјека нема ништа против, пошто и сам зна, да је он врло спреман. И исти референт није смио своје сједиште мијењати, без знања шк. савјета. Говори о статистици школа, која је наведена у извештају. Из те статистике види се да у наше три епархије долазе 80 дјеце на једнога учитеља, а то не би смјело бити.

Говори даље о непотпуности извештаја шк. савјета. Нашоа је и таквих мјеста, која су га онерасположила, што и ми наиме сами имамо својих зала. Навађа како и тамо гдје има српских вјероисповједних школа иду дјеца српска у комуналне школе, а то због штреберства и каријеризма који је у нашем народу узео маха, и зато баш треба приватна иницијатива па и осуда не само шк. органа него и нас самих. Говори о погребу врједног учитеља пок. Вл. Арсенијевића којем је требало одати пошту последњу. Жалосно је што шк. савјет није одобрио 360 фор. за погреб тога човјека, а које је новце збор професорски утрошио. Говори о отказу помоћи народних фондова српским вишим дјевојачким школама. Врло је неоправдано становиште шк. савјета, кад је отказао помоћ опћинама новосадској и панчевачкој ради издржавања тих школа. Говори о потреби и важности образовања нашега женскиња, од којег се не би никада женскиње одрекле, као и ми што се нећемо да одречемо наше слободе. Говори даље о

непоступању шк. савјета у смислу школске уредбе, која јасно говори о бирању професора на учитељској школи. Упозорuje сабор на акутност стања наших школа и моли сабор да и последњи новчић вотира на школе и да гледа да их обезбиједи, моли да уреди да се из чистог прихода наших манастира подигне моћан палациј наших народних школа, који ће свагда блистати као лијена заслуга овога сабора.

Паја Мандровић: Изјављује прије свега, да на основу извештаја шк. савјета усваја приједлог М. Косовца и Д. Стојшића, а допуну др. Ст. Јовановића к приједлогу М. Косовца као излишну не може усвојити. Задржаће се подуже на извештају шк. савјета о српским народ. вјероисповједним школама у Хрватској и Славонији. Из извештаја се види, да у овим крајевима има свега 38 вјероисповједних школа, од којих на горњокарловачку епархију спадају 5, а на пакрачку само 3. Потражиће узрок овој неутјешној појави, да не би ко помислио да јој је крив народ српски, да он не ће својих срп. вјероисповједних школа, као што је у прорачунском одбору земаљског сабора тврдио један Србин посланик. (Окренувши се В. Ђурђевићу) — Је ли те г. Ђурђевићу? Овој жалосној чињеници крив је земаљски школски закон од 31. октобра 1888. г. Овај закон у 96. параграфу своје даје Србима право, да на темељу зем. закона од 14. маја 1887. г. у смислу превише потврђених уредаба за срп. нар. школе могу о свом трошку подизати своје автономне школе. Али овај закон, док једном руком пружа на таџиру српске школе, другом их руком хвата за гушу. Овај закон чини илузорном срп. школску автономiju. По њему политичка власт прве молбе има да истражи и установи да ли постоје увјети школе, која се мисли основати, и о томе извештава своју вишу власт. Међутим то нашој шк. автономiji наш сабор и врховне наше шк. власти су надлежне одређивати оснивање српских вјероисповједних школа ондје, гдје по школској уредби има увјета.

§. 23. зем. шк. закона одређује, да се у сваком мјесту гдје има 40 дјеце, која су обавезна школу полазити мора основати опћа пучка школа. А та одредба чини илузорним §. 8. наше шк. уредбе од 1872. г., по којој свака срп. цркв. опћина, чим има 30 за школу дорасле дјеце, дужна да држи за њих школу и учитеља. Илузорна је, јер по зем. шк. закону оснивање срп. авт. школе само је факултативно, а не као по

нашој шк. уредби обавезно (а оснивање и издржавање оне пучке школе облигатно је и за то издржавање морају и Срби приносити.) Истина да § 98. зем. шк. закона ослобађа дужности плаћања школског намета оне Србе, који издржавају своју срп. авт. школу, али баш у томе лежи зло, што се шк. намет у пракси с том мотивацијом, да је потребан за издржавање комуналних постојећих пучких школа, не скида са плећа срп. народа, који би вољан био отворити себи своју срп. авт. школу. Кад би се српски народ опростио тога шк. намета, или би се тај шк. намет и остали извори употребили за срп. авт. школе, онда би се н. пр. у Бановини за кратко вријеме могло отворити бар 50 срп. авт. школа; сада већи број пучких школа овдје издржавају скоро једино срп. општине. По зем. шк. закону српски народ, који има своју шк. аутономију, толико исто права има, колико на примјер једна јеврејска општина. Српски народ у Хрватској и Славонији показао је својим многобројним представкама на зем. сабор г. 1898. и 1899., да има љубави према својим српским аутономним школама и да их жели, јер је и то тражио од зем. сабора, да му се омогући отварање и издржавање српских аутономних школа. Није тај покрет био плод агитације, као што су на жалост неки Срби посланици на зем. сабору тврдили, него га је изазвала потреба и жеља за срп. аутономним школама. Сабор наш као представник српског народа треба да је солидаран с тим захтијевом. Поднијеће у том смислу приједлог.

Шк. савјет је коректно, и ако споро и не довољно енергично поступао у питању о праву јавности пакрачке учитељске школе. Право јавности њене записе за захтијев зем. владе, да њен повјереник руководи испите зрелости, а шк. савјет, сасвим коректно, задржава то право своје повјеренику. Колико мора одобрити то становиште, толико мора осудити, што не види из извјештаја шк. савјета, да је ма и малим претом мрднуо за право јавности српске женске учитељске школе у Карловцу. И та школа има све услове за јавност, и њу је, као и пакрачку, похвалио сам шеф наставе, да су у свему једнаке земаљ. препарандијама. На основу свега што је рекао, подноси сабору приједлог: да се сабор обрати с представком на сабор краљевина Хрватске, Славоније и Далмације, да се ревизијом зем. школ. закона од 31. окт. 1888. год. отклоне

сметње, које спречавају право српског народа на школску му аутономију и подизање нових српских аутономних школа, и да се српској мушкој учитељској школи у Пакрацу и српској женској учитељској школи у Карловцу да право јавности.

У даљем говору разлаже, да из извјештаја школског савјета не види, да је ишта урадио за повратак имања покомунаљених српских вјероисповједних школа. И то су тражиле народне представке, али школски савјет, као да је кинеским зидом ограђен, до њега таласи народног покрета не допиру. Овдје је у питању велико имање. — Наше црквено-школске општине нијесу осигурале грунтовно ни властитост своју, ни право на посјед непокретности бивших срп. вјероисповједних школа. Тиме је то школско имање, које је уведено у грунтовницу као „школа“, „учиона“, изгубило карактер и наслов црквено-школског имања, те га политичке општине, и ако је фактично својина српске црквено-школске општине, могу за себе потраживати и присвојити. Но још има времена и начина, да се то школско имање спасе, те да би се тога ради нешто учинило, подноси овај приједлог:

Да сабор позове нар. школ. савјет, да прикупи потребне податке о томе, да је имање покомунаљених срп. нар. вјероисповједних школа својина срп. прав. цркв. школских општина и, у споразуму са саборским одбором, да се постара, да се српском народу поврате одузете му нар. авт. школе и имање школско и с тим у свези, да саборски одбор изнесе пред идуће засједање срп. нар. цркв. сабора приједлог, како би се осигурао опстанак постојећих и оснивање нужних основних нар. школа у свој митрополији.

Сава Цвејић упоређује извештај школског савета са извештајем епархијског школског одбора вршачког. Из тог се види, да је школски савет у начелу био за то, да се школама сиромашних општина даде припомоћ од неких 4000 К. годишње, али их не даје, дочим епарх. шк. одбор по могућности својој ту припомоћ одма и даје из епархијског фонда.

Потпредседник *Др. Ђорђе Красојевић* одгађа седницу на $\frac{1}{4}$ сах. ради одмора.

После одмора.

Др. Л. Секулић противан је предлозима М. Косовца и др. Ст. Јовановића а навешће и разлоге том. Наиме ниједан предлагач није узео у обзир пре свега само садање устројство школског савета, које не допушта бог

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

изна, какав рад ни успех. Нарочито пак нису узели предлагачи у обзир ванредно неповољне прилике, у којима се за цело време налазило цели нар. цркв. автономни па и просветни и школски живот наш. Школски Савет је годинама и годинама морао радити без главнога и епархијских школских референата, без тога велеважнога фактора у школском животу. Па треба узети у обзир, да су и законска и држ. наредбена расположења ишла на сужавање нар. цркв. автономних права у школи. Тога свега нису узели предлагачи ни говорници у обзир, него само нападају Школски Савет, и не ће да увиде, да Школски Савет није имао нит има снаге, да се сâм одупре свему том. Против тих предлога је нарочито и зато, што осим нападаја није чуо скоро никаквих предлога за побољшање прилика и што се ниједном речи није признала добра воља Школског Савета, ма да се таква, ко познаје рад изближе, не може никако порећи.

В. Бурђевић говори зато, што га је П. Мандровић изазвао с његовим говором о вјероисповједним школама у Хрватској и Славонији. Он види, да се овдје нападају и школ. савјет и владе, дакле баш они, који треба да раде на опстанку наше автономije. Но сами приговори нису довољан лијек. Не стоји да се не могу остваривати вјероисповједне школе; Срби посланици гледали су да закон од 1874. којим су покомунуване наше школе, ублаже, а то им није ни било тешко, пошто је требало укинути школски намет, натурен нашим општинама, а то је и учињено 1888. г. Што нема вјероисповједних школа, кривица је до самих цркв. опћина наших, које неће да трпе намет. Јасно је, да постоји сукоб између закона државних и автономних, и тај сукоб треба уклонити, а овај сабор, а и посланици Срби на државним саборима, треба то да учине. Не стоји све до уредбе, него да буде реда, треба ми сви појединци да се старамо. Кривица није само од „горе“ него и од „доле“. Закон данашњи од 1888. г. омогућио је подизање наших автономних школа. Предстојник може само извјестити, може ли опћина издржавати школу, а не може запријечити подизање истих.

Хвали еру данашњег Бана према влади Ивана Мажуранића. Закон не да онемогућује подизање него шта више подупире дизање нар. авт. школа. Што се тиче петиција народних

није се могла ни очекивати боља одлука од зем. сабора. И ово што је закључено, с тешком муком је добивено. Говори о јавности пре-парандија и увјерава, да ће ју исте и добити, ако има услова за јавност. А што се тиче комесарства при испиту зрелости на пре-парандијама, тражи га влада за то, што постоји већ прецеденс, наиме и у карловачкој гимназији долази владин повјереник. Влада сад неће да одступа од својега права.

Јован Магарашевић: Кад је у понедељак затражио био, да се констатује, да ли је довољан број посланика у сабору, да се може правоваљан закључак у сабору донијети, у један се мах био покајао, али изјављује, да се данас не каје. Врло је добро учинио др. Михајловић кад је поднио приједлог, да се посланици, који су се разишли својим кућама, позову брзојавно у сабор, јер, да није такав приједлог поднесен не би имали данас прилике у сабору, да се чује ријеч и слатинског заступника г. Васе Бурђевића.

Не може да се сложи са тврдњама слатинског заступника. Он је — г. Васа Бурђевић — бранити школски земаљски закон тврдио, да је српском народу у Троједници врло лако могуће доћи до вјероисповједних школа, јер ако општина жели издржавати вјероисповједну школу ослобођена је од плаћања општинског школског намета. Но прије свега треба знати, да се у бившем грађанском дијелу краљевине Хрватске и Славоније школе у првом реду издржавају из општинског школског иметка, а такви иметак врло слабо гдје постоји. На другом мјесту за издржавање школа служи и приход од школских књига, а тај је тако слаб, да из њега не може да се плаћа ни школски послужитељ. Школе комуналне у бившем грађанском дијелу краљевина Хрватске и Славоније издржавају се из општинеке потрошарине, па тек онда, ако и ово није довољно за школеке сврхе, распорезује се општински школски намет. Но ријетки су случајеви да општинска потрошарина није довољна за издржавање школа те се слабо и распорезује школски намет. Дакле школе комуналне великим дијелом издржавају се од потрошарине, па на што онда говорити, да су Срби ослобођени у том случају, ако желе школу вјероисповједну издржавати, од намета школског кад он скоро и не постоји.

Општинека потрошарина у појединим општинама својина је свију општинара, дакле рецимо и хрватска и српска. Кад хоће слатински за-

ступник г. Васа Ђурђевић да тврди, да школски закон иде на руку Србима ради издржавања вјероисповједне школе, онда би школски закон морао тако гласати, да у општинама, у којима Срби желе основати вјероисповједну школу, мора се према порезној снази Срба у односној школи уступити и односни дио потрошарине, а не ставити уступање потрошарине на милост и немилост појединих општинских заступства и котарских области.

Говорник наводи конкретан случај, да је општинско заступство вољно било, на његов приједлог, потрошарину уступити Србима, али није допустио котарски бивши предстојник Кршњави. Дакле, све ако и хоће општинска заступства и да уступе потрошарину добровољно то је сваки котарски предстојник у стању својим упливом осујетити потпору, а Срби не ће милостије, они траже законом гаранцију за своје школе и у том је разлика између самосталне странке и српскога клуба.

Потпуно одобрава тврдњу Паје Мандровића да је слатински заступник рекао у прорачунском одбору сабора земаљског да Срби не теже за вјероисповједним школама. Та и сам је сада тврдио да се Срби потпуно осјећају задовољнима под владом грофа Куен-Хедерварија, кад је рекао, да је ћирилица потпуно равноправна са латиницом и да Срби не осјећају потребе за вјероисповједне школе. Како је ћирилица равноправна са латиницом и какове борбе имају да издрже за очување ћирилице много је писано у новинама, а он ће сада конкретан примјер да наведе. У Чепину је сазидана нова школа, и котарски предстојник осјечки издао је наредбу да се на новој школој згради испуни латиницом наслов: пучка школа. Он је тада поднио приједлог да се и ћирилицом испише наслов, али котарска област не одобри закључак општинског заступства, а тако исто и жупанијска област, па гдје је ту равноправност.

Срби су у Троједници сити те равноправности, па навађа случај да дјеца у школи морају да поздрављају са: Хваљен Исус, а тај поздрав није народни. У тој ствари је интервенисала и пречасна архидијецезална конзисторија, па за двије године нема ни ријешења од земаљске владе одјела за богоштовље и наставу. Види се још из овога, како је дјеци у комуналним школама. У Осјеку учитељица на нижој школи, кћи градског начелника Графа, учи дјецу да је

Марко Краљевић Хрват био, и то се догађа у мјесту, у коме станује и Васа Ђурђевић, па крај свега тога, што је ту ствар говорник у своје вријеме и у јавност изнио, ипак ту учитељицу ни глава забољела није!

Васа Ђурђевић: Па ипак зато Марко Краљевић није постао Хрват.

Јован Магарашијевић чуђи се да таково појимање о настави и предавању српске повјеснице има г. Васа Ђурђевић. Што се тиче представке српског народно-црквеног сабора од г. 1892. поднесене земаљском сабору у Загребу, у којој се тражи измјена неких параграфа земаљског школског закона, осуђује поступак бившег одјелног предстојника Кршњавија, што је ту представку уступио жупанијским школским надзорницима, да они као потчињени органи по интенцији одјелног предстојника критици подвргавају представку оног тијела, које је потпуно равноправно са земаљским сабором и да је најжалосније у цијелој ствари то, што против таковог поступка нијесу протестовали чланови српског клуба, а специјално Васа Ђурђевић, но су равнодушно гледали игнорисање тако узвишеног тијела као што је српски народно-црквени сабор. С тога прихваћа приједлог Мате Косовца и Паје Мандровића.

П. Крајновић вели да се може народ у цјелини кривити, што нема својих школа, но г. Ђурђевић је казао да народ не тражи школа, али то не стоји. Постоји зем. шк. намет од 20 нч. на човјека, за издржавање комуналних школа, но треба да се тај намет уступи срп. народу ради издржавања његових школа, па би онда и било много више српских автономних школа.

Иван Јелчић: Кад се упразнило једно учитељско место у Ст. Бечеју, хтела је цркв. школска општина да на то место изабере учитељицу, јер већ има довољав број учитеља (од њих 9 само једна женска), но ту њихову оправдану жељу није хтео да уважи епархијски Школски Одбор бачки, па ни Школски Савет, мотивишући то тим, што се мушко место не може поунити женским лицем. Само из родољубља није општина хтела утецати на владу, па и тај се случај не види из звештаја.

Др. Миша Мушицки: Свакој болести па, и сваком злу треба тражити не само лека, него и постави сигурну дијагнозу, да се може наћи добар лек. Тако је и у јавном животу. В. Ђур-

Ђевић је рђаву дијагнозу поставио код Школског Савета, те није био праведан, јер да је такав био, морао би се и сам прикључити предлогу Мате Косовца. Он рече, да не треба свађивати кривљу на владу и Школски Савет, него понајвише на општине, на народ, ма да постоји конфликт — борба, између нашег школског завона и земаљског школског закона. Држи, да ту борбу имају да воде највиши наши автономни органи, а не општине. Тако ради и влада, јер она не поверава те борбе својим ситним и најнижим органима, него највишим, па тако морамо и ми. И у Угарској постоји закон, да се нове школе не могу подизати на штету постојећих, и ту не могуше онда водити борбе црквене општине, него Школски Савет, али он то не хтеде чинити. Он не хтеде ни покренути тог питања, него пусти да се ствар развија и против интереса свог рођеног народа и његове школе.

У автономiji нашој је наше школско питање, понајтеже питање, а тим теже, што имамо посла са две државе, са два законодавства, од којих ни једно не респектује довољно наших уредаба. За то се очекује од мудрости и Школског Савета, и сабора самог, да при донашању уредаба удовољи бар у неколико и нашим животним потребама, а и у складу буде са школским законима обе државе. Признаје В. Ђурђевићу, да је езекутива врло важна у законодавству. Ту важну функцију је најгоре вршио Школски Савет. То су увидели и предговорници и навели су толико примера, да је то грозно. Приговара самосталној странци, да је тражила од својих чланова, да потпише и њен политички програм. Прихваћа предлог Косовца, др. Јовановића и Мандровића, али осуђује код овога сепаратизма самосталне странке у школском питању, те би желио да Мандровић свој предлог надопуни.

П. Мандровић хтио је одговорити В. Ђурђевићу, али је последије говора Ј. Магарашевића и П. Крајновића излишно. Само ће му то пријетити, да би боље било, да је испоредио одношај зем. шк. закона од 1888. год. према нашој шк. уредби и автономiji и отуда извео закључке и према томе радио на мјеродавном мјесту. Али се не чуди његовим ријечима тим мање, што нас је један из кола В. Ђурђевића на зем. сабору прогласио вјероисповијешћу.

Одговарајући др. Мушичком изјављује, да у

његовом приједлогу нема ни труна сепаратизма и да га он не би ни допустио у овим питањима. Што је предложио представку само на зем. сабор краљевине Хрватске и Славоније, учинио је зато, да сабору да прилике, да се изјави солидарним са представкама српског народа из Хрватске и Славоније у којима је изнио сличан захтијев. Мило ће му бити ако др. Мушички допуни његов приједлог, који би и сам сада допунио, кад би било времена. Што се тиче неосноване замјерке самосталној странци то не спада амо. Констатује сам толико, да је самостална странка ушла у сабор само са својим автономним програмом.

Др. Ст. Јовановић одустаје од своје допуне предлогу М. Косовца.

Већина гласова прима предлог М. Косовца.

Потпредседник Др. Ђорђе Красојевић затвара седницу у 2 сахата после подне и наредну заказује за 20. јуни у 10 сахата пре подне.

Саборска дебата у питањима епархијске управе.

држана 5. (18.) јуна 1902. после подне.

Известилац одбора 15-рице за прешне предлоге Др. Миша Мушички разлаже, са свога и одборског становишта, о томе: ко има право сазивати епархијске скупштине. У наредби Саборског Одбора из г. 1898. по којој се скупштине те могу сазивати само уз претходну пријаву и после одобрења Саборског Одбора, — види он повреду епархијске автономije. Слово и дух епархијске уредбе и автономних уредаба оправдава становиште по којем право сазива епархијских скупштина припада епархијским административним одборима. Према томе становишту подноси у име одбора 15-рице предлог: да епархијске скупштине сазивају епархијски административни одбори без претходне пријаве и одобрења Саборског Одбора.

Прота Јован Јеремич. Г. др. Мушички је рекао, да слово и дух епархијске уредбе и других автономних уредаба наших оправдава становиште одборског предлога, по којем да право сазива епархијских скупштина припада епархијским административним одборима. Но г. известилац је заборавио, да нам покаже то слово наших уредаба, којег би бар дух прав-

дао становиште, које г. известилац заступа. Он га је заборавио навећи, а ја га не познајем. Напротив знам, да у постојећем епархијском уређењу нема ни спомена о сазиву епархијских скупштина, нема ни словцета о томе, коме право тога сазива припада. Нема га ни у другим нашим уредбама. (Гласови: А XIV члан?).

Члан XIV привремене епархијске уредбе говори само о дану избора епархијских заступника и о року састанка скупштинског, те само право одређивања тога дана и рока даје епархијској административној управи односно административном одбору. Господа, која се и поред тога ипак позивају на тај XIV члан, доказују тиме, да не чине потребне дистинкције између састанка и сазива епархијских скупштина. Дакле, нити XIV члан епархијске уредбе не даје административним одборима право сазивања епархијских скупштина. (Гласови: А ко је сазвао прву скупштину?)

Одмах ћу рећи. Прву епархијску скупштину сазвао је сам сабор својом уводном наредбом од 30. јуна 1871. године. Сазвао ју је сабор, јер уредба никоме није дала право тога сазива. Изгледа то чудно — има много чуднога у нашим уредбама — али тако је; и то порећи не ће нико.

Зашто у епархијској уредби није нормирано право сазивања епархијских скупштина, разјашњавам ја тиме, јер уредба говори само о *првој* скупштини, о њезиној првој и поновљеној *седници*, и јер је сазив те прве скупштине сабор узео у своје руке. О сазивању и о праву сазивања других, осим ове прве скупштине, епархијска уредба не садржи никаквог одређења, никаквог ни спомена. Не садржи зато, јер ју је сабор донео ко привремену, а имајући у плану свога организаторног рада и задатка да, чим сврши посао са Саборским Устројством, донесе одмах и сталну епархијску уредбу, у којој би онда и сазивање епархијских скупштина, као и право тога сазивања, било регулисано и нормирано.

Искуство доказује, да је сабор 1870. и у том послу сасвим bona fide поступао, и не помишљајући, у журби и хитости својој, на могућност неприлика, које ће тај његов намишљени накнадни посао онемогућити, а које су се заиста испречавале не само сабору 1871. него перманентно саборима нашим за пуних 30 година.

До те, сабором и његовом привременом епархијском уредбом од 1870. г. у изглед стављене сталне уредбе, нисмо дошли ни до данас. Међутим, привременом уредбом установљена организација епархијске управе, сама собом је изазивала, за прошлих 30 година, потребу нових епархијских скупштина. Но ко да их сазове? Административни одбори нису били на то овлаштени.

Сабор није био на окупу, а кад је и био, није му било до тога. Сасвим природно и неизбежно је онда било, да то учини Саборски Одбор, као највиша извршна власт у автономiji нашој. Потреба нових епархијских скупштина истицала је, као што рекох, из саме организације установљене привременом епархијском уредбом. Ма и привремена, морала се та уредба извршавати; дакле, морала се задовољити и потреба сазива нових скупштина. Пошто их није имао ко сазвати, морао је то учинити Саборски Одбор на основу 22 § слово б. Саборског Устројства, по којем Саборски Одбор „*извршује сабором донесене, највишом потврдом снабдевене и у делокруг Саборског Одбора спадајуће уредбе.*“ А тек нико не ће порицати, да и епархијска уредба спада у делокруг Саборског Одбора.

Према томе, Саборски Одбор је вршио само своју дужност, кад је — вршећи право своје извршене власти — издавао наредбе у погледу сазивања епархијских скупштина.

Поступао је он при томе и сасвим коректно, не ограничавајући тиме автономiju епархија, него напротив, дајући им прилике да се што више автономишу у своје делокругу.

Предлог одбора 15-рице иде за тим, да ослободи епархије у погледу сазивања својих скупштина сасвим испод надлежности и контроле Саборског Одбора. А као што излази из говора г. известиоца, он би то да оправда неком интерпретацијом постојеће епархијске уредбе.

Ко мисли да су и да могу епархије наше бити нека суверена тела и да њихова автономija инволвира апсолутну неодговорност и независност према вишим од себе автономним органима, тај је у великој заблуди. То би била автономija у автономiji, основана на погрешним автономним појмовима који код нас нису ретки. То је једно што имам приметити г. известиоцу. Друго, да интерпретацији епархијске уредбе, у правцу његова предлога, нема

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unib.rs

места. У уредби тој нема никаквог наређења гледе сазива епархијских скупштина, а где нема никаквог наређења, не може бити ни тумачења онога што не постоји.

Господин извештач би хтео, да одлуком сабора осигура административним одборима право сазивања епархијских скупштина. Таква одлука сабора би била то исто што и допуњавање односно измењивање постојеће епархијске уредбе. А ја таквој допуни и измењивању не видим потребе, не сматрам је опортуну, поричем јој и сам резон. Постојећа епархијска уредба је привремена, а овај сабор стоји пред задатком организаторне радње своје, која има да обухвати и коначно уређење епархија. Ја не могу да видим разлога и основа допуњавању и изменивању привремене уредбе, која се има за неколико месеци наменити сталном, новом уредбом. Кад смо се досад таворили постојећом уредбом, причекајмо се не донесе нова.

Стојећи, дакле, на позитивном становишту постојеће епархијске уредбе, која не даје административним одборима право сазивања епархијских скупштина; а јер поричем и саму могућност интерпретације коју жели г извештач, и, напослетку, јер сматрам нецелисходним допуњавање и измењивање привремене уредбе, која се има за кратко време заменити новом уредбом, то предлажем, да се предлог одбора 15-рице одбије и преко њега пређе на дневни ред.

Др. Бранко Илић наводи, да се право административних одбора на сазив епархијских скупштина, ако не из слова уредбе, граматичком интерпретацијом и аналогijом, даје изводити из духа уредбе епархијске и н. пр. из права црквеног одбора, којим он сазива црквено-општинске скупштине. Жали да у постојећој епархиј. уредби нема аналогног наређења тог.

Проша Јован Јерemiћ Није нужно било, да ме г. Др. Илић подсећа на логичну интерпретацију, јер сам већ рекао, да се и она мора оснивати на извесном наређењу закона, и да се не може интерпретирати оно чега нема. Није било нужно, сасвим сувишно је било, да ме г. Др. Илић подсећа и на аналогiju са црквеним одборима. Ја стојим на позитивном темељу постојеће уредбе, која ту аналогiju не дозвољава. Аналогija, о којој говори г. Др. Илић, може се узети у обзир тек онда, кад се буде радило de lege ferenda. Данас имамо пред собом

lex lata и њега се морамо држати. Г. Др. Илић говори о ономе што би по његову требало да буде, ја заступајм оно што постоји. Ако ме г. Др. Илић не разуме, зар је чудо? Не разумемо се, или не ћемо да се разумемо ми у опште, већ 30 година.

Што у постојећој епархијској уредби нема наређења гледе сазива епархијских скупштина, није томе крив извршилац уредбе, него законодавац; крив је сабор од 1870. г. Није се требало упуштати у донашање привремених уредба, па још тако крњих и непотпуних, као што је епархијска. Можда је и томе узрок она ноторна журба и хитња, којом су у опште грађене наше уредбе. А можда свој велики део, поред те журбе и хитње, носи на себи и она неспремност, без које није улазио у свој посао и задатак ни сабор 1870. године.

Али, није сада о томе реч; као што није и не може данас бити реч ни о томе како би требало да буде, него како на темељу постојеће уредбе и у данашњим приликама бити може.

И опет велим, интерпретацији, ни граматичкој ни логичној, у конкретном овде случају не може бити места, јер гледе права сазивања епархијских скупштина немамо у постојећој уредби шта да интерпретирамо, пошто она о томе апсолутно ћути. Поред таког њеног ћутања о томе, и поред факта да је прву скупштину — о којој јединој уредба само и говори — сазвао сам сабор, а све друге, које су се диктатом прилика потребнима показале, да је сазвао Саборски Одбор или тек уз пристанак и по дозволи његовој административни одбори, — не може бити основа ни аналогiji. А пред организаторним задатком овога сабора, прејудиицирати организаторној радњи његовој допуњавањем и измењивањем привремене уредбе, — не видим ни разлога, ни целисходности, шта више ни парламентарног резона. Једно је што видим и признајем, а то је: потребу што скоријег донашања нове и потпуне епархијске уредбе. И паки — противан сам предлогу одбора 15-рице и предлажем да се скине с дневног реда.

Др. Мита Мушицки одговара Јерemiћу, да нема управо у закону ко сазива епарх. скупштину, али то без сумње има право на то сабор сам. Има наређења, да дан сазива епарх. скупштине има одредити епарх. управа. Морамо

се свуда сложити најпре граматичким тумачењем, а где тога нема ту аналогијом. Ово друго морамо чинити и код епарх. уредбе. Законодавац је имао на уму да епарх. управи даље самосталну аутономију, по за то не треба предходне дозволе Саборског Одбора.

Ту ко хоће да узме чисто становиште мора само тако тумачити, али ко не ће чисто тај може тумачити како хоће. Нема буквалног наређења ко да сазива епарх. скупштину, па има их и таквих који држе, да епарх. скупштина није ни нужна, па је не сазивају.

И ми се морамо служити аналогијом, да сазнамо шта је била интенција законодавца. Препоручује предлог одбора 15-рице.

Прима се.

Др. Мита Мушицки. У свези с овим питањем стоји и право верификације епарх. скупштинара. Саборски Одбор је подвргао ревизији верификацију епархијских скупштинара и мериторно у том решавао. Питање је дакле кога сама епарх. скупштина сматра за легално изабраног свог члана. Одбор стаје на то становиште, да је само скупштина на то позвана. Предлаже: да верификацију епархијских скупштинара обавља сама скупштина.

Прима се.

(Свршиће се).

Верификација епархијских скупштинара и распуштање епарх. скупштине.

У седници од 5. (18.) јула о. г. донео је сабор, на предлог одбора 15-рице одлучу, „да верификацију епархијских скупштинара обавља сама скупштина“. Против овога предлога није нико био и он је усвојен једногласно. Нисам противан био нити ја, јер верификацију сматрам најунутарњијом ствари епархијске скупштине. Нисам противан био ни зато, јер тај предлог није ишао на допуњавање или изменавање, а није садржавао ни интерпретацију наређења епархијске уредбе пошто овога и нема.

У одлуци саборској, која се предлагала гледе верификације епархијских скупштинара, видео сам ја, с једне стране, само констатовање једнога права, које скупштини као заступничком телу сасвим природно припада; а с друге стране видео сам наредбу, којом се то скупштинско право, које се ничим не оспорава, изван сваке сумње ставља.

Реферату г. Дра Мите Мушицког нисам чуо

у свима појединостима, јер све чути у нашој саборници није било могуће увек. Веома жалим, да нисам чуо ни онај пасус његове реферате, којим је тврдио, „да је Саборски Одбор подвргао ревизији верификацију епархијских скупштинара и мериторно у том решавао“. Ту његову тврдњу сазнао сам тек из новинарских извештаја. У колико је она автентична, хоћу бар сада да се на њу осврнем, кад ми је већ измакла, за сада, прилика да то учиним у сабору, чим је изречена.

Саборски Одбор се г. 1898. није упуштао у верификацију епархијских скупштинара, него је распустио епархијску скупштину Бачку с разлога, јер је била *незаконито састављена*. А незаконитом је проглашена зато, јер је „у њој било 13 учитеља, дакле њих 9 више, него што прописује чл. V. и XII. епархијске уредбе“. Надаље зато, јер су „неке црквене скупштине приликом избора изборника, који ће бирати заступнике епарх. скупштине, бирале за изборнике свештенике и учитеље“.

Саборски Одбор учив ове флагрантне повреде епархијске уредбе, није се упуштао у деломично уништење незаконито изабраних скупштинара, јер би тиме игнорисао у верификациони делокруг и надлежност скупштине. Него је, као извршна и контролна власт, на основу горњих незаконитости установио незаконити састав скупштине, и као незаконито састављену распустио целу скупштину. А састав скупштине није исто што и верификација скупштинара. Саб. Одбор је поступао „у одбрани закона“.

Да је, пак, Саборски Одбор у својој извршној и контролној власти био надлежан судити о законитости скупштинског састава и против незаконитости тога састава поступати, о томе је свако уверен, ко познаје сву пуноћу највише извршне и контролне власти, каква је Саборски Одбор.

А да је Саборски Одбор и коректно поступао, доказано је то образложењем његове дотичне одлуке, а наши читаоци, и сваки други, могу се о томе уверити из извештаја *Др. Нике Максимовића*, што га је поднео у том предмету у седници Саборског Одбора од 23. септембра 1898. г. (Бр. 40. „Срп. Сиона“ ex 1898). Уверити се могу и из чланка: „Је ли Саб. Одбор требао распустити Бачку епарх. скупштину?“ (бр. 45. „Срп. Сиона“ ex 1898.);

ДАЂЕ У ДОДАТКУ